

Јован Љуштановић

РАЗГРАНАВАЊЕ РОМАНА ЗА ДЕЦУ 2015.

Пре осамнаест година писао сам текст о „разграновању романа” у савременој српској књижевности за децу. Роман је тада, као и данас, био најпопуларнији, најживљи, па, тиме, вероватно и најважнији жанр у савременој српској књижевности за децу. Како тада, тако и данас, српски роман за децу показује различита лица. Поједине његове форме, и истрајавају и мењају се. Унутар игре континуитета и промена поједина стваралачка имена понављају се и после осамнаест година, али има нових. Овај текст се усредсређује на романе Весне Алексић (*Дођи на једно чудно место*), Јасминке Петровић (*Летио када сам научила да летим*), Гордане Тимотијевић (*О ажду и босиану*), а исте списатељице спомињао сам и пре осамнаест година. Релативно ново име у свету романа јесте Дејан Алексића (*Чудесни поговизи Азбучка Првог у шридесет слова*).

Романе Весне Алексић и Јасминке Петровић повезује исти издавач (Креативни центар), али и дубоке сродности на тематско-мотивском плану и међу романескним поступцима. Оба романа садрже елементе „инфантилне утопије”, причају о испуњењу инфантилних жеља адолесцената, о дружењу, првим симпатијама и љубавима. Истовремено, оба романа имају и елементе билдунгс романа, причају о прекорачивању граница – о одрастању. У оба романа главне јунакиње и приповедачице јесу девојчице. У оба постоји развијен социјални фон који се формира изван детињства и породице, али који снажно утиче на јунакиње ових романа и њихов породични живот. Код Весне Алексић то је велика поплава у Обреновцу 2014. године, код Јасминке Петровића то је постјугословенска ситуација и последице рата на простору некадашње Југославије. Захваљујући таквој психолошки и симболички активној позадини на којој се одвија живот јунакиња, ти-

нејдерски немири, прве симпатије и кораци у одрастању постају у оба романа средство којим се експонира прича социјално и историјски знатно сложенија од младалачког заљубљивања тинејџерских „бура у чаши воде”. У оба романа интензиван однос између младог бића и великог света доноси промену – кораке у одрастању.

Роман *Дођи на једно чудно место* Весне Алексић приповеда о девојчици која је расла у време великог поводња „како је могла и како је морала”. Роман отпочиње безазленим дечјим скривањем штенади док киша непрестано пада и не слуги се шта се спрема. Штенад ће нестати у поплави и то сазнање биће једно од првих искустава везаних за губитак и бол. Девојчица ће се суочити с открићима и променама, које су, иако нису спектакуларне, далекосежне и битне. Једна од њих јесте и развитак везе између ње и њеног друга Тетоза. Ово није спектакуларна реализација љубави већ суптилно „проклизавање” из другарства прожетог симпатијама у дубљи и чвршћи међуљудски однос. Весна Алексић је мајстор у описивању првих, оних најтајанственијих и најнејаснијих корака у прерастању девојчице у жену, што се и овога пута потврђује. Роман се завршава јунакињиним задовољењем, и она добија прву сукњу.

Наспрам те суптилне приче о одрастању стоји опис поплаве библијских размера и патња и животна изглобљење људи које је она погодила. Иако је роман причан у првом лицу, приповедач није превише драматизован, он је, понајвише, проницљиви и знатижељни хроничар свега што се догађа, тако да је овај роман духовит, на тренутке трагикомичан, али истовремено потресан. Он је аутентично сведочанство, хроника људске муке и опстанка у неповољним околностима. Весна Алексић мајсторски уравнотежава два плана романа, онај везан за типичне топосе тинејџерског живота, и онај који произлази из колективне драме људи које преживљавају потоп – у томе уравнотежењу огледа се њено књижевно мајсторство.

Роман Јасминке Петровић *Летио када сам научила да летим* је, по нашем мишљењу, најзначајније дело објављено у прошлој години. Иако није савршено по својој романескној композицији и, уопште, по форми, то је, несумњиво, храбро дело које осваја нове тематске просторе, које не заводи публику, већ напротив ризикује, желећи да исприча сложenu причу о породичним расапима и питању идентитета, о младости и старости, љубави и смрти. На почетку (и пред крај) све личи на стандардни роман „инфантилне утопије”. Тинејџерка Софија, ни девојчица ни девојка (да парафразирамо њену баба-тетку Луце: „Час мисли на секс, час би да иде у Дизниленд”), у напетим је односима са одраслима, родитељима и бабом с којом одлази на море, на Хвар. Она сања о добром друштву вршњака, а не баба (уз њену ро-

ђену бабу на мору борави и с баба-тетком) и, наравно, о првој љубави. Пред крај романа одиграће се нека врста хепаиенда, Софија ће успоставити везу с момком (и то, како у романима бива, с идеализованим странцем: Швеђанином), али главни и најбољи део романа јесте прича о њеном животу са старицама и њено суочавање с породичним односима, али и са старошћу и пролазношћу живота. У свему томе има својеврсне женске емотивне и симболичке размене, предаје женског искуства.

Овај роман јесте прича о постјугословенској ситуацији и траумама произашлим из рата који је довео до распада Југославије. Међународни раскол директно погађа породицу. Јунакињина баба је Хрватица, рођена на Хвару, а удата у Београду. Њен животни пут је, то је јасно артикулисано у роману, али је сведено на меру опажања тинејџерке рођене после свега, југословенски, обележен атеизмом и комунистичким идејама. Њен рођени брат Лука, који је остао да живи на Хвару, изгубио је сина у рату. Брат, погођен синовљевом смрћу, поручује сестри да више не долази на Хвар. Између посвађаних сестара и брата стоји њихова млађа сестра, нона Луце, такође сестра верујућа и различита од посвађаних, ослобођена њихових страсти, смиренија, уравнотеженија. Нона Луце постаје својеврсни идол тинејџерки погубљеној међу старицама и главни носилац женске и породичне предаје. Луцина смрт коначно мири острашћене чланове породице и девојчици приближава хрватски део њеног породичног идентитета. Породично мирење доноси девојчици и пожељну социјализацију (хрватски рођаци је уводе у друштво младих) и остварење прве љубави. Ипак, крај романа је отворен, повратак у Београд девојчици открива да је лето завршено и да је много шта остало исто – момак је отишао за шведску, породица се јесте помирила али родитељи немају новца да дођу на Хвар, слуги се продевање кроз мучну стварност транзиције.

Трећа романијерка која истрајава на свом књижевном путу још од деведесетих година двадесетог века јесте Гордана Тимотијевић. На први поглед, њен роман *О ажду и босиану* не кореспондира тако директно са савременом социјалном и историјском стварношћу као романи Весне Алексић и Јасминке Петровић. Ипак, цео опус ове ауторке на специфичан начин је обележен једном важном преокупацијом савременог човека и света: еколошком тематиком у најширем значењу те речи. Притом, идеја о животној заједници и њеној унутрашњој равнотежи не односи се само на везу човека и природе него и на везу човека и културе. Слуги се, штавише, да за Гордану Тимотијевић култура функционише као еколошки систем, као заједница условљена односом с другим заједницама. Из свега тога израста слика света која подразумева истанчане односе међу јединкама у којима се збива читав низ ма-

њих напетости, али све време опстаје високо хармонизовани систем.

Ову своју дискретну, имплицитну филозофију и идеологију живота у заједници Гордана Тимотијевић реализује кроз фикцију у којој еколошким законима повезаности и хармоније подлежу бића не само из природе већ и из културе, између осталог, антропоморфне животиње и митска бића, сачињавајући, сви заједно, стварни и измаштани еко-систем.

Управо роман *О ажду и бостану* („Пчелица”, Чачак) белодано демонстрира овакав књижевни концепт Гордана Тимотијевић. Главни јунак и приповедач овог романа, биолог који је остао без посла и посвађао се с девојком, бежи од властитих недаћа у планину. Уместо самоће коју је прижељкивао и бављења природом као надокнадом за социјалне контакте, он улази у нову врсту социјализације, упознаје антропоморфизованог ажда (мушку аждају), и то ажда који узгаја лубенице. Тимотијевићкин ажд је сабрат ољуђених аждаја из Ршумовићеве и Петричићеве сликовнице *Још нам само але фале*. Али овај благо хуморизован, скоро карикатурални ажд, има своје занимање – гаји бостан – има породицу и заједницу аждова и аждаја које се баве истим послом. Тимотијевићкин избор аждовог занимања одудара од традиционалних представа о митским бићима какве су аждаје. Реч је о једној врсти слободне игре у којој списатељица преводи митско биће у своју визију живота у заједници. Биолог, кроз разговоре с аждом под крушком, открива паралелно постојање посебне социјалне заједнице аждаја–одгајивача бостана, наслућује елементе њихове културе, открива свет који није познавао до тада. Тај свет није приказан реалистички, већ пре поједностављено и наивно, кроз игру и благо је карикатуралан и хуморизован. Цела комуникација биолога и ажда, праћена микроструктурама које често представљају пародично поигравање кратким формама преузетим из усмене традиције. Цео роман гради неку врсту пријатељске атмосфере у којој се већина напетости приказује као „буре у чаши воде”. Овде није реч о тоталној социјалној симбиози, већ напротив, само о делимичној и ограниченој социјалној размени која, ипак, резултира социјализацијом биолога који се враћа у свет из кога је побегао, уклапа се у њега и жени се девојком с којом се посвађао.

Четврти роман из прошлогодишње продукције који је привукао нашу пажњу јесте роман Дејана Алексића *Чудесни појмови Азбучка Првог у шездесет слова* (Службени гласник, Београд). Дејан Алексић је по основној вокацији песник, али све се чешће огледа у писању романа за децу, при чему, у новом жанровском кључу, користи своју песничку вокацију. Он успешно транспонује у своје романескне проседе поједине поступке које је развио у поезији за децу: умеће у грађењу хумористичког сижеа, језичку игру и нонсенс. У наслову његовог рома-

на наслућују се и одређене педагошке намене: учење азбуке и припрема деце за почетно читање и писање. Али песник који се у свом певању за децу поиграва на различите начине свим и свачим, с лакоћом персонификујући ветрове и пикавце, чепове и делове људског тела, поиграће се и гласовима и словима азбуке. Истовремено пародирање појединих топоса бајке (цар из неког аисторијског и неодређеног времена) доноси Алексићу могућност додатне приповедачке и хумористичке игре. Главни лик његовог романа јесте неписмени цар Азбучко Први, који невољно креће да учи азбуку и читање, слово по слово. Видна је алегорија детета које треба да научи слова. И уистину, Алексићев цар је конципиран као лик који се креће између размаженог детета и Жаријевог краља Ибија. Отуда овај роман, колико год био едукативан, јесте истовремено и сатиричан. Његове жаоке жигошу понашање детета, али дотичу и непросвећеност власти и властодржачко понашање. Овај роман, колико год био разигран и пародичан, поседује и своју социјалну свест.

Ипак, игра је оно што апсолутно доминира у Алексићевом роману. Та игра се открива на више планова. Писац приповеда свој роман слово по слово, али покушава, истовремено, и да превазиђе аутономију поглавља и конструише поједине сижејне линије које ће обједињавати роман. И те његове сижејне конструкције плод су игре. Он прибегава моделу који је обликован у Змајевој *Песми о Максиму*, у којој се неписменом пастиру „сваки ђаво руга”, а и у Алексићевом роману, уместо старца с дуда који нуди чудесну амајлију, појављује се варалица који на крају покушава да узурпира власт, али га описмењени цар прозре и осујети његов покушај. Право изобиље игре отпочиње на микроплану. Алексић се поиграва асоцијацијама, социјалним односима, али, још више, речима, њиховом гласовном структуром и значењима. У прозној фактури пуногде има римовања, стиховања и различитих видова песничког говора. И ту, практично, нема границе између различитих облика игре, све је то живи колоплет, који се котрља као духовита прича. *Азбучко Први*, по свом облику није беспрекорна романескна конструкција, то је повремено „клепан” роман, на начин на који су „клепане” многе добре нонсенсне песме. Игра у свом изворном облику мора носити и извесну ентропију, иначе, не би била то што јесте. Ту ентропију садржи и Алексићев роман, али, уз њу, и обиље игара које се могу педагошки функционализовати и бити искоришћене за почетно учење читања и писања.

Разгрананавање романа за децу у 2015. години не завршава се с ова четири наслова. Слагалица би се могла и допуњавати. Ипак, ове четири књиге јасно показују и актуелне тенденције, али и сву разноликост прошлогодишње књижевне продукције. Очигледно је да роман „ин-

фантилно утопије” тражи дубље утемељење и чвршће везе с са социјалном стварношћу. Од наивне приче о кризи одрастања и њеном олаком превазилажењу, он прераста у причу о одрастању које се огледа у драмама и траумама великог света. Одростање у романима Весне Алексић и Јасминке Петровић, уместо спектакуларног преокрета, постаје мукотрпно корачање. Видљиво је и доследно истрајавање Гордане Тимотијевић на еколошком приповедању у најширем значењу те речи, на причању о узајамностима различитих јединки и могућим модусима формирања заједнице. Дејан Алексић, у име велике нонсенсне традиције српске поезије за децу, освојио је простор романа. Ово, по нашем суду, јесу најупечатљивија лица савременог српског романа за децу у 2015. години, мада у овом раду није дат целовит лик овог над-све живог и продуктивног жанра.